

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ “HAK VE ÖZGÜRLÜKLER” TEMASININ DEMOKRASİ EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Aziz KILINÇ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, akilinc@comu.edu.tr

Gamze TUNÇBİLEK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Özet

Demokrasi eğitiminin yalnızca vatandaşlık bilgisine yönelik derslerde değil aynı zamanda eğitim müfredatında yer alan bütün derslerin içerisinde entegre ederek verilmesi alan yazında önemle üzerinde durulan konulardan biridir. Alan yazındaki bu tartışmalardan hareketle araştırmada; Türkçe ders kitaplarındaki “Hak ve Özgürlükler” temasının demokrasi eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada içerik analizi tekniği kullanılmıştır. “Hak ve Özgürlükler” teması çerçevesinde demokratik değerler; demokrasi eğitimiyle ilgili temel beceriler; hak, özgürlük ve demokrasi kavramlarının metinlerdeki yeri belirlenmiştir. Yapılan belirlemelerden hareketle de metinlerde bu kavramların ele alınışına ilişkin tespitlerde bulunulmuştur. Araştırma sonucunda; “Hak ve Özgürlükler” temasındaki etkinliklerde dil becerisi ve metin çözümlemesinden çok demokrasi eğitimine ağırlık verildiği belirlenmiştir. Diğer bir bulgu olarak ise “Hak ve Özgürlükler” temasında yalnızca bir tane ara disiplin alan kazanımının olduğu tespit edilmiştir. Türkçe ders kitaplarında yer alan “Hak ve Özgürlükler” temasında daha çok ara disiplin alan kazanımına yer verilmesi ilköğretim ikinci kademe Türkçe derslerinde “demokrasi eğitimi” bilincinin kazandırılmasında önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Demokrasi Eğitimi, Hak ve Özgürlükler, Türkçe Ders Kitabı*

INVESTIGATING THE THEME OF “RIGHTS AND FREEDOM” IN TURKISH COURSE BOOKS IN TERMS OF DEMOCRACY EDUCATION

Abstract

It has been emphasized in one of the subjects at literature that education of democracy is not given only in knowledge of citizenship lessons also be given by integrating in all courses in the curriculum. The present study aims to investigate the theme of "rights and freedoms" in Turkish course books in terms of democracy education. To collect data, the technique of content analysis was used. By analyzing the contents of the texts related with the theme of "rights and freedoms", democratic values; basic skills related with democracy education; rights, freedom and democracy have been found in the texts. Some determinations were made based on these results about processing of these concepts. The results of the study indicated that the activities related with the theme of "Rights and Liberties" involved exercises in relation with democracy education rather than the exercises in relation with language skills and text analysis. Another finding of the study revealed that there was only one sub discipline field gain in relation with the theme of “Rights and Freedom”. To give more sub discipline gain in Turkish lessons books seems important for gaining awareness of “democracy education” in second grade Turkish lessons.

Key Words: *Democracy Education, Rights and Freedom, Turkish Course Book.*

Giriş

Yaklaşık iki bin beş yüz yıllık geçmişiyle Antik Yunan'a dayanan "demokrasi" kavramı, ilk olarak tarihçi Herodot tarafından kullanılmıştır. Yunanca çoğunluk anlamına gelen "demos" ve yönetmek-hükmetmek anlamına gelen "kratos" sözcüklerinden oluşan birleşik bir kelimedir" (Güvel, 1999: 68). Buradan hareketle kavrama "halkın iktidarı, halkın yönetimi" anlamı yüklenmektedir. Yani demokrasi "halk egemenliğine dayalı yönetim biçimi"dir (Doğan, 2002: 137). Demokrasinin ilkelerinden bahsetmek mümkündür. Bu ilkeler: Hak ve özgürlükler, hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, şeffaflık, sivil toplum kuruluşları, demokrasi kültürü, laiklik ve iktidarın sınırlandırılmasıdır (Aktan, 1999: 600-602).

Demokrasi insana değer olarak önem veren ve insan kişiliğinin özgürce ve eksiksiz biçimde geliştirilmesine olanak sağlayan bir yönetim ve yaşama biçimidir. Bu nedenle de öncelikle eğitim süreci içinde öğretilebilir. Öğrenilebilmesi için, demokrasinin eğitime gereksinmesi vardır ve bu anlamda eğitim, demokrasinin ön koşuludur (UNESCO, 2000: 16). Demokrasinin anlamının, birey ve toplum açısından işlevinin, değer ve özelliklerinin bilinip benimsenmesi ve gereklerinin yerine getirilmesi onun doğru anlaşılmasına bağlıdır. Bu yüzden toplumda sağlıklı bir demokrasi bilincinin oluşması için demokrasi eğitimi zorunludur.

Demokratik yaşama yönelik bilgi, beceri ve değerlerin verildiği ve yaşatıldığı bir eğitim sistemi; bir yönetim şekli olarak demokrasinin varlığını sürdürmesini ve bireylerin demokrasiye uyum sağlamasını kolaylaştırır. Eğitim demokratik bir toplum oluşturmanın ön şartıdır (Yeşil, 2002: 41). Demokrasi ve eğitim el ele verir ve ancak demokratik eğitim demokratik bir toplum yaratabilir (Dewey, 1996).

Demokrasi eğitimi, "demokratik bilgi, beceri ve değerlere yönelik ilkelerin yaşama geçirilmesini amaçlayan bir süreç" (Yeşil, 2002: 45) olarak tanımlanabildiği gibi "demokratik değerlerin eğitim yoluyla bireylere kazandırılması olayı" (Doğan, 2004: 178) ya da "öğretim basamaklarında, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde, eğitsel etkinliklerde öğrencinin birey olarak değerine ve bütünlüğüne, birlikte çalışmaya, karşılıklı saygıya, kişiliğe değer ve önem veren eğitim" (Oğuzkan, 1993: 46) olarak da tanımlanabilmektedir.

"Demokrasiyi benimsemiş insanlar yetiştirmek isteniyorsa buna öncelikle demokratik değerlerin öğretilmesinden başlamak gerekir" (Doğan, 2002: 63). Demokratik değerler; yaşama saygı, özgürlük, eşitlik, adalet, dürüstlük, iyiyi arayış, işbirliği, özgüven, hoşgörü, duyarlılık, sorumluluk, farklılıkları kabul etme, güvenlik, barış, gelişim, mükemmellik ve etkililiktir (Kıncal ve Işık, 2003: 57). İlköğretim Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi İlköğretim Programı'nda yer alan demokratik değerler ise; dayanışma, hoşgörü, sorumluluk, sevgi, saygı, yardımseverlik, diğerkâmlık, barış, onur, adil olma, özsaygı, paylaşma, vatanseverlik, özgürlük, uzlaşma, eşitlik, farklılıklara saygı duyma, kültürel mirası yaşatmaya duyarlılık, millî, manevi ve evrensel değerlere duyarlı olmadır (MEB, 2010a: 7). Demokratik değerlerin kazanılmasında çeşitli çevrelerde ve özellikle okulda

geçirilen toplumsal ilişkiler, eğitsel yaşantılar önemli rol oynar. Demokratik değerler, ancak demokratik ilişkilerle gelişebilir.

Demokrasi eğitiminde, demokrasi eğitimi ile ilgili temel becerilerin öğrencilere kazandırılmasının önemi büyüktür. Demokrasi eğitimiyle ilgili temel beceriler, öğrencilerin demokratik gelişimleriyle bağlantılı olarak kazanacakları ve hayat boyu kullanacakları temel becerilerdir. Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi’nde belirtilen ve öğrencilere kazandırılması hedeflenen demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceriler: Eleştirel düşünme, üretken olma, problem çözme, tanıma ve değerlendirme, bilgi kaynaklarına başvurma ve bilgiyi kullanabilme, ahlâkî sorgulama, katılımcı olma, çok yönlü iletişim kurabilme, işbirliği ve takım çalışması yapabilme, tartışma ve uzlaşma kültürünü kazanma, çatışmayı önleme, arabuluculuk ve kolaylaştırıcılık, atılganlık, demokratik liderliği benimseme ve kamuoyu oluşturabilme becerileridir (MEB, 2004: 13). İlköğretim Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi (8. Sınıf) Öğretim Programı’nda yer alan demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceriler ise; araştırma, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, problem çözme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik, Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma, gözlem yapma, değişim ve sürekliliği algılama becerisi, sosyal ve kültürel katılım becerisi, empati, özyönetim, kaynakları etkili kullanma, sosyal uyum, ayrımcılığa duyarlılık ve birlikte yaşamadır (MEB, 2010a: 7). Demokrasi eğitimi ile ilgili temel becerilerin kazandırılması, öğrencilerin demokratik gelişimlerine katkı sağlayacağı gibi öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılmasında da çok etkilidir.

“Hak ve Özgürlükler” teması, ilköğretim ilköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Programında yer alan seçmeli bir temadır. Demokrasi eğitimi ve hak ve özgürlükler eğitimi için çok önemli bir tema olan “Hak ve Özgürlükler” temasının alt temaları ise; “Bireysel Haklar”, “İnsan Hakları”, “Eğitim Hakkı”, “Çocuk Hakları”, “Hasta Hakları”, “Hakkını Savunma” ve “Özgürlükler” olarak belirlenmiştir (MEB, 2006: 60). Ancak hemen belirtmek gerekirse bu temaya ders kitabı yazarları çok fazla rağbet etmemişlerdir. Zira “Hak ve Özgürlükler” teması 2010-2011 eğitim öğretim yılında kullanılan Türkçe ders kitaplarından sadece 7. Sınıf Pasifik Yayınları’nın Türkçe ders kitabında yer almaktadır (MEB, 2010b: 25-38).

Bu açıklamalardan hareketle bu araştırmada; özelde bireylerin genelde ise toplumun gelişmişlik düzeyi için son derece önemli görülen demokrasi eğitiminin ilköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alma düzeyinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Yöntem

Problem Cümlesi

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki “Hak ve Özgürlükler” temasının demokrasi eğitimi açısından incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada çözüm aranan alt problemler şunlardır:

1. “Hak ve Özgürlükler” temasında yer alan amaç, kazanım ve ara disiplin kazanımlarında “demokrasi” ve “hak ve özgürlükler” ifadelerinin bulunma düzeyi nedir?

2. “Hak ve Özgürlükler” temasında yer alan metinlerde demokratik değerlerin, demokrasi eğitimi ile ilgili temel becerilerin, “demokrasi” ve “hak ve özgürlükler” kavramlarının bulunma düzeyi nedir?

Çalışma Modeli ve İncelenen Materyaller

Nitel veri analizine dayalı bu çalışma, doküman incelemesi tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 2628 sayılı Tebliğler Dergisi’nde (MEB, 2010b: 25-38) 2010-2011 eğitim-öğretim yılında kullanılmak üzere tavsiye edilen ilköğretim ikinci kademe Türkçe Ders Kitapları arasında “Hak ve Özgürlükler” temasının yalnızca Pasifik yayınlarına ait 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında olduğu belirlenmiştir. Bu sebeple çalışmada yalnızca bu kitap incelenerek içerik analizi gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerinin toplanmasında, öncelikle araştırmanın kuramsal boyutunu oluşturmak ve hangi ana ve alt başlıklar altında inceleme yapılacağını belirlemek amacıyla demokrasi ve buna bağlı olarak demokrasi eğitimi ile ilgili kaynaklardan oluşan alan yazın taraması yapılmıştır.

Daha sonra çalışma grubunda yer alan ders kitabına ait metinler ve etkinlikler içerik analizi tekniği ile çözümlenerek araştırmacılar tarafından hazırlanan belirtke tablolarına işlenmiştir.

İçerik analizi, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amacıyla uygulanan bir tekniktir. Bu teknikte verilerin derin bir işleme tabi tutulması ve betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar analiz edilerek ortaya çıkarılması hedeflenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 227). Bu yönüyle kullanılan tekniğin ve analiz sürecinin araştırmanın amacını gerçekleştirecek nitelikte olduğu söylenebilir.

Bulgular

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki “Hak ve Özgürlükler” temasının demokrasi eğitimi açısından incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, elde edilen veriler araştırmanın alt amaçlarını oluşturan soruların sırasına göre ele alınmış ve yorumlanmıştır.

Hak ve Özgürlükler Teması’ndaki Ara Disiplin Alan Kazanımları’nda Demokrasi ile Hak ve Özgürlükler İfadelerinin Bulunma Düzeyine Ait Bulgular ve Yorumu

İlköğretim Türkçe Dersi 6, 7, 8. Sınıflar Öğretim Programı’ndaki (MEB, 2006) ara Disiplin Alan Kazanımları’nda “demokrasi” ifadesine yer veren kazanım

bulunmadığından Türkçe Ders Kitabı’ndaki Hak ve Özgürlükler Teması’nda da “demokrasi” ifadesine yer veren hiçbir kazanım yoktur.

Tablo 1. Hak ve Özgürlükler İfadelerinin Bulunma Düzeyi

Sınıflar	İnsan Hakları ve Vatandaşlık Kazanımları
6. Sınıf	6. Yakın çevresindeki ortak miras ürünleri hakkında bilgi toplar.
6. Sınıf	12. Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemini fark eder.
7. Sınıf	11. Hakların ihlâl edildiği durumlar karşısında yetkili kurumlara başvurmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu belirtir.
8. Sınıf	17. Hakları ihlâl edilenlere karşı yardımcı olmanın insanî bir davranış olduğunu belirtir.

Tablo 1 incelendiğinde, Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki Ara Disiplin Alan Kazanımları’nda dört tane “İnsan Hakları ve Vatandaşlık Kazanımı” olduğu görülmektedir. Türkçe ders kitaplarındaki Hak ve Özgürlükler temasında bu Ara Disiplin Alan kazanımlarından sadece biri yer almaktadır. Bu da Ara Disiplin Alan kazanımlarından 7. sınıflara ait olan “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” kazanımıdır.

“Hakların ihlâl edildiği durumlar karşısında yetkili kurumlara başvurmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu belirtir” şeklinde ifade bulan kazanım “Hak ve Özgürlükler” temasında yer alan tek Ara Disiplin Alan kazanımıdır.

Hak ve Özgürlükler Temasındaki Metinlerde Demokratik Değerlerin Bulunma Düzeyinin Tespitine Ait Bulgular ve Yorumu

İlköğretim Türkçe ders kitabında yer alan Hak ve Özgürlükler Teması’ndaki metinlerde geçen demokratik değerlerin sıralanmış sıklık listesi Tablo 2’de yer almaktadır. Tablo 2 incelendiğinde “Hak ve Özgürlükler” temasındaki metinlerde 20 demokratik değer yer aldığı görülmektedir. Metinlerdeki demokratik değerler metinlerde 95 kere tekrarlanarak metinler aracılığıyla bu değerlerin öğrencilere kazandırılması istenmiştir.

Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde en çok geçen demokratik değer 18 kere metinlerde geçen yaşama saygı demokratik değeridir. Daha sonra sırasıyla gelişim (f=12), sevgi (f=12), yardımseverlik (f=7), paylaşma (f=7), saygı (f=6), farklılıkları kabul etme (f=5) demokratik değerleri Hak ve Özgürlükler Teması’ndaki metinlerde en fazla kullanılan demokratik değerlerdir. Metinlerde yer alan diğer demokratik değerler sırasıyla şunlardır: Hoşgörü (f=4), özgürlük (f=4), güvenlik (f=4), eşitlik (f=3), barış (f=3), sorumluluk (f=2), farklılıklara saygı duyma (f=2) dir.

Metinlerde en az geçen demokratik değerler ise şunlardır: Onur (f=1), işbirliği (f=1), uzlaşma (f=1), vatanseverlik (f=1), özsaygı (f=1) ve duyarlılık (f=1) tır. Adalet, dayanışma, dürüstlük, özgüven, iyiyi arayış ve mükemmellik demokratik değerleri ise Hak ve Özgürlükler Teması’ndaki metinlerde yer almamaktadır.

Tablo 2. Hak ve Özgürlükler Temasındaki Metinlerde Yer Alan Demokratik Değerler

Demokratik Değerler	Okumak istiyorum	Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İşığı Altında Çocuğun Eğitim Hakkı	Hiroşimalı Masahi Nii	Hayal Çocuk	Haritada Bir Nokta	Toplam
Yaşama Saygı	-	13	3	2	-	18
Gelişim	2	10	-	-	-	12
Sevgi	4	-	-	5	3	12
Yardıms severlik	6	-	-	1	-	7
Paylaşma	-	-	-	2	5	7
Saygı	-	6	-	-	-	6
Farklılıkları Kabul Etme	1	-	-	4	-	5
Hoşgörü	-	4	-	-	-	4
Özgürlük	-	4	-	-	-	4
Güvenlik	-	4	-	-	-	4
Eşitlik	-	3	-	-	-	3
Barış	-	3	-	-	-	3
Sorumluluk	-	2	-	-	-	2
Farklılıklara Saygı Duyuma	-	2	-	-	-	2
Onur	-	1	-	-	-	1
İşbirliği	-	1	-	-	-	1
Uzlaşma	-	1	-	-	-	1
Vatanseverlik	1	-	-	-	-	1
Özsaygı	-	1	-	-	-	1
Duyarlılık	-	1	-	-	-	1
TOPLAM	14	56	3	14	8	95

Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki Metinlerde Demokrasi Eğitimi ile İlgili Temel Becerilerin Bulunma Düzeyinin Tespitine Ait Bulgular ve Yorumu

Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde yer alan demokrasi eğitimi ile ilgili temel becerilerin sıralanmış sıklık listesi Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3 incelendiğinde, Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde 12 tane demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceri yer almaktadır. Demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceriler Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde 34 kere tekrarlanarak metinler aracılığıyla demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceriler öğrencilere kazandırılmak istenmiştir.

Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde en çok geçen demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceriler, 10 kere metinlerde geçen karar verme becerisidir. Daha sonra sırasıyla yaratıcı düşünme (f=5), katılım (f=4), tanıma (f=4) becerileri Hak ve

Özgürlükler Teması’ndaki metinlerde en fazla kullanılan demokrasi eğitimi ile ilgili temel becerilerdir.

Tablo 3. Hak ve Özgürlükler Temasındaki Metinlerde Demokrasi Eğitimi ile İlgili Temel Becerilerin Sıralanmış Sıklık Listesi

Demokrasi Eğitimi ile İlgili Temel Beceriler	Okumak İstiyorum	Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin İşği Altında Çocuğun Eğitim Hakkı	Hiroşimalı Masahi Nii	Hayal Çocuk	Haritada Bir Nokta	Toplam
Karar Verme	6	2	2	-	-	10
Yaratıcı Düşünme	-	4	1	-	-	5
Katılım	-	3	-	1	-	4
Tanırna	-	1	-	3	-	4
Eleştirel Düşünme	-	2	-	-	-	2
Kaynakları Etkili Kullanma	-	2	-	-	-	2
Birlikte Yaşama	-	2	-	-	-	2
İletişim	-	1	-	-	-	1
Bilgi Teknolojilerini Kullanma	-	1	-	-	-	1
Tartışma	-	1	-	-	-	1
Üretken Olma	-	1	-	-	-	1
Sosyal Uyum	-	1	-	-	-	1
TOPLAM	6	21	3	4	0	34

Eleştirel düşünme (f=2), kaynakları etkili kullanma (f=2) ve birlikte yaşama (f=2) becerileri Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde geçen demokrasi eğitimi ile ilgili temel becerilerdendir.

Metinlerde en az geçen demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceriler ise şunlardır: İletişim (f=1), bilgi teknolojilerini kullanma (f=1), tartışma (f=1), üretken olma (f=1) ve sosyal uyum (f=1) becerileridir.

Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde yer almayan demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceriler şunlardır: Araştırma, problem çözme, girişimcilik, gözlem yapma, değişimi algılama, sürekliliği algılama, empati, özyönetim, ayrımcılığa duyarlılık, değerlendirme, ahlaki sorgulama, çatışmayı önleme, arabuluculuk, kolaylaştırıcılık, atılganlık, demokratik liderliği benimseme, kamuoyu oluşturma.

Hak ve Özgürlükler Teması’ndaki Metinlerde Hak, Özgürlük ve Demokrasi Kavramlarının Bulunma Düzeyinin Tespitine Ait Bulgular ve Yorumu

İlköğretim Türkçe ders kitabında yer alan Hak ve Özgürlükler Teması’ndaki metinlerde hak, özgürlük ve demokrasi kavramlarının sıralanmış sıklık listesi Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki Metinlerde Hak, Özgürlük ve Demokrasi Kavramlarının Sıralanmış Sıklık Listesi

Demokratik Değerler	Okumak istiyorum	Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İşği Altında Çocuğun Eğitim Hakkı	Hiroşimalı Masahi Nii	Hayal Çocuk	Haritada Bir Nokta	Toplam
HAK	0	52	1	0	1	54
HAK TÜRLERİ	0	40	0	0	0	40
Eğitim Hakkı	-	18	-	-	-	18
Çocuk Hakları	-	13	-	-	-	13
İnsan Hakları	-	5	-	-	-	5
Yaşama Hakkı	-	2	-	-	-	2
Beslenme Hakkı	-	1	-	-	-	1
Oyun Hakkı	-	1	-	-	-	1
ÖZGÜRLÜK	0	4	0	0	0	4
DEMOKRASİ	0	6	0	0	0	6

Tablo 4 incelendiğinde, Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde hak, özgürlük ve demokrasi kavramlarından metinlerde en fazla geçen hak kavramıdır. Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde hak kavramı 54 kere geçmektedir.

Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde hak türleri; eğitim hakkı (f=18), çocuk hakları (f=13), insan hakları (f=5), yaşama hakkı (f=2), beslenme hakkı (f=1) ve oyun hakkı (f= 1) dir.

Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde demokrasi kavramı 6 defa tekrarlanmaktadır.

Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde hak, özgürlük ve demokrasi kavramlarından en az kullanılanı ise özgürlük kavramıdır. Temanın adı Hak ve Özgürlükler Teması olmasına rağmen özgürlük kavramı metinlerde sadece 4 defa tekrarlanmaktadır. Özgürlük türlerinden temadaki metinlerde hiç bahsedilmemiştir.

Hak ve Özgürlükler Teması'nda Demokrasi Eğitime Yönelik Etkinliklerin Özelliklerinin Tespitine Ait Bulgular ve Yorum

İlköğretim Türkçe ders kitabındaki Hak ve Özgürlükler Temasındaki etkinliklerin metinlere göre dağılımı Tablo 5'de yer almaktadır.

Tablo 5 incelendiğinde Hak ve Özgürlükler Temasında toplam 196 etkinliğin yer aldığı görülmektedir. Etkinliklerin 116 tanesi demokrasi eğitimini esas alırken, 80 etkinlik dil ve metin merkezlidir. Buna göre; Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki etkinliklerde dil becerisi ve metin çözümlemesinden çok demokrasi eğitime ağırlık verildiği belirlenmiştir.

Türkçe Ders Kitaplarındaki “Hak ve Özgürlükler” Temasının
Demokrasi Eğitimi Açısından İncelenmesi

Tablo 5. Hak ve Özgürlükler Teması’ndaki Etkinliklerinin Metinlere Dağılımı

Metin Adı	Demokrasi Eğitimine Dönük Etkinlikler	Dil Becerisi ve Metin Çözümlemesine Dönük Etkinlikler	Toplam
Temaya Hazırlık	23	5	28
Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin Işığı Altında Çocuğun Eğitim Hakkı	29	18	47
Hiroşimalı Masahi Nii	19	12	31
Hayal Çocuk	17	20	37
Haritada Bir Nokta	21	25	46
Tema İçin Değerlendirme	6	-	6
Düzeltilme ve Tamamlama Etkinlikleri	1	-	1
Toplam	116	80	196

Sonuç ve Öneriler

Türkçe dersinin amaçlarında “demokrasi” ve “hak ve özgürlükler” ifadelerine yer veren amaç olmadığından Türkçe ders kitabında yer alan Hak ve Özgürlükler Teması’nda da “demokrasi” ve “hak ve özgürlükler” ifadelerine yer veren hiçbir amaçın yer almadığı görülmektedir. Türkçe Öğretmen Kılavuz Kitabı’nda yer alan amaçlar sadece dil becerilerini ifade eden amaçlardır. Hak ve Özgürlükler Teması’nda 21 tane dil becerisini ifade eden amaç vardır. Bu amaçların öğrenme alanlarına dağılımı şöyledir: 6 Yazma, 5 Dinleme/ İzleme, 5 Konuşma, 5 Okuma.

Türkçe dersinin kazanımlarında “demokrasi” ve “hak ve özgürlükler” ifadelerine yer veren kazanım bulunmadığından Türkçe ders kitabında yer alan Hak ve Özgürlükler Teması’nda da “demokrasi” ve “hak ve özgürlükler” ifadelerine yer veren hiçbir kazanım yoktur. Türkçe Öğretmen Kılavuz Kitabı’nda yer alan kazanımlar sadece dil becerilerini ifade eden kazanımlardır. Hak ve Özgürlükler Teması’nda 149 tane dil becerisini ifade eden kazanım vardır. Bu kazanımların öğrenme alanlarına dağılımı şöyledir: 45 Okuma, 38 Konuşma, 33 Dinleme/ İzleme, 33 Yazma.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan Ara Disiplin Alan Kazanımları’nda demokrasi ifadesine yer veren kazanım bulunmadığından Türkçe Ders Kitabı’nda yer alan Hak ve Özgürlükler Teması’nda da demokrasi ifadesine yer veren hiçbir kazanım yoktur.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan Ara Disiplin Alan Kazanımları’nda hak ve özgürlükler ifadesine yer veren 4 kazanım bulunmaktadır. “İnsan Hakları ve Vatandaşlık Kazanımları” başlığı altında yer alan hak ve özgürlüklerle ilgili bu 4 kazanımdan sadece bir tanesi Türkçe Ders Kitabı’nda yer almaktadır. 7. sınıflara ait olan “hakların ihlâl edildiği durumlar karşısında yetkili kurumlara başvurmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu belirtir” kazanımı Türkçe Ders Kitabı’ndaki Hak ve Özgürlükler Teması’nda yer alan tek Ara Disiplin Alan Kazanımdır.

Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde 20 demokratik değer yer almaktadır. Metinlerdeki demokratik değerler metinlerde 95 kere tekrarlanarak metinler aracılığıyla demokratik değerler öğrencilere kazandırılmak istenmiştir. Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde en çok geçen demokratik değer 18 kere metinlerde geçen yaşama saygı demokratik değeridir. Daha sonra sırasıyla gelişim (f=12), sevgi (f=12), yardımseverlik (f=7), paylaşma (f=7), saygı (f=6), farklılıkları kabul etme (f=5) demokratik değerleri Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde en fazla kullanılan demokratik değerlerdir. Metinlerde yer alan diğer demokratik değerler sırasıyla şunlardır: Hoşgörü (f=4), özgürlük (f=4), güvenlik (f=4), eşitlik (f=3), barış (f=3), sorumluluk (f=2), farklılıklara saygı duyma (f=2) dır. Metinlerde en az geçen demokratik değerler ise şunlardır: Onur (f=1), işbirliği (f=1), uzlaşma (f=1), vatanseverlik (f=1), özsaygı (f=1) ve duyarlılıktır (f=1). Adalet, dayanışma, dürüstlük, özgüven, iyiyi arayış ve mükemmellik demokratik değerleri ise Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde yer almamaktadır.

Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde 12 tane demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceri yer almaktadır. Demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceriler Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde 34 kere tekrarlanarak metinler aracılığıyla demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceriler öğrencilere kazandırılmak istenmiştir. Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde en çok geçen demokrasi eğitimi ile ilgili temel becerileri 10 kere metinlerde geçen karar verme becerisidir. Daha sonra sırasıyla yaratıcı düşünme (f=5), katılım (f=4), tanıma (f=4) becerileri Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde en fazla kullanılan demokrasi eğitimi ile ilgili temel becerilerdir. Eleştirel düşünme (f=2), kaynakları etkili kullanma (f=2) ve birlikte yaşama (f=2) becerileri Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde geçen demokrasi eğitimi ile ilgili temel becerilerdendir. Metinlerde en az geçen demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceriler ise şunlardır: İletişim (f=1), bilgi teknolojilerini kullanma (f=1), tartışma (f=1), üretken olma (f=1) ve sosyal uyum (f=1) becerileridir. Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde yer almayan demokrasi eğitimi ile ilgili temel beceriler şunlardır: Araştırma, problem çözme, girişimcilik, gözlem yapma, değişimi algılama, sürekliliği algılama, duygudaşlık, özyönetim, ayrımcılığa duyarlılık, değerlendirme, ahlaki sorgulama, çatışmayı önleme, arabuluculuk, kolaylaştırıcılık, atılganlık, demokratik liderliği benimseme, kamuoyu oluşturma.

Hak ve Özgürlükler Temasındaki metinlerde hak, özgürlük ve demokrasi kavramlarından metinlerde en fazla geçen hak kavramıdır. Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde hak kavramı 54 kere geçmektedir. Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde hak türleri; eğitim hakkı (f=18), çocuk hakları (f=13), insan hakları (f=5), yaşama hakkı (f=2), beslenme hakkı (f=1) ve oyun hakkı (f=1) dır. Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde demokrasi kavramı 6 defa tekrarlanmaktadır. Hak ve Özgürlükler Teması'ndaki metinlerde hak, özgürlük ve demokrasi kavramlarından en az kullanılanı ise özgürlük kavramıdır. Temanın adı Hak ve Özgürlükler Teması olmasına rağmen özgürlük kavramı metinlerde sadece 4

Türkçe Ders Kitaplarındaki “Hak ve Özgürlükler” Temasının
Demokrasi Eğitimi Açısından İncelenmesi

defa tekrarlanmaktadır. Özgürlük türlerinden ise temadaki metinlerde hiç bahsedilmemiştir.

Hak ve Özgürlükler Temasında toplam 196 etkinlik bulunmaktadır. Etkinliklerin 116 tanesi demokrasi eğitimi esas alırken, 80 etkinlik dil ve metin merkezlidir. Buna göre, Hak ve Özgürlükler Teması’ndaki etkinliklerde dil becerisi ve metin çözümlemesinden çok demokrasi eğitimine ağırlık verildiği belirlenmiştir.

Öneriler

Demokrasi eğitimi ve hak ve özgürlüklerle ilgili amaç ve kazanımlara İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı’nda yer verilmelidir.

İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı’na eklenecek olan demokrasi eğitimi ve hak ve özgürlüklerle ilgili amaç ve kazanımlar Türkçe ders kitaplarına, özellikle de Hak ve Özgürlükler Teması’na yansıtılmalıdır.

Hak ve Özgürlükler Temasının yer aldığı 6., 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının sayısı artırılmalıdır.

Hak ve Özgürlükler Temasında özgürlük kavramına daha çok yer verilmelidir.

Eğitim ortamları demokratik ilkelere göre yapılandırılmalı ve öğrencinin demokratik davranışlar geliştirmesine olanak sağlamalıdır.

Demokrasi eğitimi ile ilgili daha fazla oranda araştırmalar yapılmalı, bu araştırmaların sonuçları okullara demokrasi eğitiminin daha etkin uygulanmasında kullanılmalıdır.

Kaynakça

- Aktan, C. C. (1999). 21. Yüzyıl ve Anayasal Demokrasi. *Yeni Türkiye*, 29: 600-606.
- Bilhan, S. (1991). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve Eğitim*. Salih Otaran (Çev.). İstanbul: Başarı.
- Doğan, İ. (2004). *Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerine Felsefi ve Sosyolojik Tahliller*. Ankara: Pegem A .
- Duman, T.; Karakaya N.& Yavuz N. (2001). *Vatandaşlık Bilgisi* (1. Baskı). Ankara: Gündüz Eğitim.
- Güvel, E. A. (1999). Demokrasi ve Ekonomi. *Türk Demokrasi Vakfı İlk Uygulama Raporu*. Ankara: Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitim Projesi.
- Kaptan, S. (1998), *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara, Bilim Yayınları.
- Kıncal, R. Y.& Işık H. (2003). Demokratik Eğitim ve Demokratik Değerler. *Eğitim Araştırmaları*, 11: 54-58.
- MEB (2004). *Demokrasi Eğitim ve Okul Meclisleri Yönergesi*. Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8.Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB (2010a). *İlköğretim Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi (8. Sınıf) Öğretim Programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB (2010b). *Tebliğler Dergisi*, Cilt: 73, 2628.
- Oğuzkan, F. (1993). *Eğitim Terimleri Sözlüğü* (3. Baskı). Ankara: Emel.
- UNESCO (2000). *Tüm İnsanlar... İnsan Hakları Eğitimi İçin El Kitabı*. Mesut Gülmez (Çev.). Ankara: TİHAK.
- Yangın, B., Celepoğlu A.& Türkyılmaz F. (2010). *İlköğretim Türkçe 7 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Pasifik.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Yıldırım, A.& Şimşek H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yay.